

INICIJATIVA GRAĐANKE ZA USTAVNE PROMJENE

*Platforma ženskih prioriteta
za ustavne promjene sa
amandmanima na
Ustav Bosne i Hercegovine
iz rodne perspektive*

SADRŽAJ

UVOD.....	1
PRIORITETI.....	2
1. Upotreba rodno-odgovornog jezika u Ustavu BiH	2
2. Uvođenje afirmativnih mjera u Ustav BiH radi postizanja pune rodne i polne ravnopravnosti	2
3. Proširenje postojećeg Kataloga prava odredbama vezanim za jedinstvenu zdravstvenu, socijalnu i porodičnu zaštitu	2
4. Veća sudska i pravna zaštita ljudskih prava i sloboda	3
5. Princip direktne demokratije primijenjen na proces ustavne reforme (podnošenje inicijativa za izmjene i dopune Ustava od strane građana)	3
PRIJEDLOG RODNO SENZITIVNIH AMANDMANA NA USTAV BOSNE I HERCEGOVINE	4
Amandman II.....	4
Obrazloženje.....	4
Amandman III	5
Obrazloženje.....	5
Amandman IV	5
Obrazloženje.....	5
Amandman V	5
Obrazloženje.....	6
Amandman VI	6
Obrazloženje.....	7
Amandman VII.....	7
Obrazloženje.....	7
Amandman VIII.....	8
Obrazloženje.....	8
Amandman IX	8
Obrazloženje.....	8
Amandman X	9
Obrazloženje.....	9
Amandman XI	9
Obrazloženje	10
Amandman XII	11
Obrazloženje	11
Amandman XIII.....	11
Obrazloženje	11
Amandman XIV	11
Obrazloženje	11
ORGANIZACIJE KOJE PODRŽAVAJU INICIJATIVU „GRAĐANKE ZA USTAVNE PROMJENE“	11

UVOD

Transkulturalna psihosocijalna obrazovna fondacija (TPO), Helsinški parlament građana Banja Luka i Fondacija Udružene žene Banja Luka u saradnji sa partnerskim organizacijama pokrenuli su inicijativu „Građanke za ustavne promjene“, koja se zalaže za senzibiliziranje i promjene Ustava BiH iz rodne perspektive i perspektive ljudskih prava.

Inicijativa „Građanke za ustavne promjene“ je neformalna grupa, koju čine ženske nevladine organizacije, ženske grupe, pojedinci i pojedinke, a proizašla je iz projekata:

- “Doprinos ustavnoj reformi u BiH - Jednake mogućnosti za žene i muškarce u politici”, (Ambasada Švicarske);
- “Žena i pravo danas”, (“Kvinna till Kvinna” Švedska).

Inicijativa okuplja organizacije civilnog društva, aktiviste i aktivistkinje koji/e svakodnevno rade na razumijevanju pojmova pola i roda, mira, slobode i ljudskih prava, te ovim dokumentom žele postići ravnopravnije i pravednije učesće žena i muškaraca u privatnom i javnom životu BiH.

Članovi i članice Inicijative smatraju da reforma Ustava Bosne i Hercegovine mora predstavljati konsenzus, ne samo političkih aktera, nego i svih građana i građanki o najvažnijim pitanjima kojima bi se definisao budući okvir zajedničkog života. S tim u vezi, u ustavni proces moraju se ravnopravno uključiti i žene i muškarci.

I pored svih dosadašnjih inicijativa za reformu bh. Ustava, vrlo malo (ili gotovo nimalo) njih je uključivalo rodnu ravnopravnost, a rod i rodna jednakost su gotovo u potpunosti bili odsutni iz diskusije o ustavnoj reformi te se fokus većinski stavljao na ukidanje diskriminacije na etničkoj i nacionalnoj pripadnosti.

Inicijativa „Građanke za ustavne promjene“ promovise najviše vrijednosti, socijalnu pravdu, vladavinu prava i neposrednu demokratiju kao osnovne vrednote koje garantuju poboljšanje životnog standarda i političku stabilizaciju u Bosni i Hercegovini.

Poštovanje ljudskih prava predstavlja preduvjet za napredak i razvoj svakog društva, a obezbjeđivanje jednakih mogućnosti za muškarce i žene je preduvjet za ostvarivanje demokratskog društva.

Članovi i članice inicijative „Građanke za ustavne promjene“ definisali/e su pet prioriteta za koje će se zalagati u procesu reforme Ustava BiH, te su na osnovu njih kreirali rodno odgovorne Amandmane na Ustav.

U prioritete se ubrajaju:

1. Upotreba rodno-odgovornog jezika u Ustavu BiH;
2. Uvođenje afirmativnih mjera u Ustav BiH radi postizanja pune rodne i polne ravnopravnosti;
3. Proširenje postojećeg Kataloga prava odredbama vezanim za jedinstvenu zdravstvenu, socijalnu i porodičnu zaštitu;
4. Veća sudska i pravna zaštita ljudskih prava i sloboda;
5. Princip direktne demokratije primijenjen na proces ustavne reforme.

PRIORITETI

1. Upotreba rodno-odgovornog jezika u Ustavu BiH

Jezik i gramatički oblici upotrijebljeni u Ustavu BiH ničim ne pokazuju postojanje ženskog roda u našim jezicima, te ne stvaraju sliku da su muškarci i žene u BiH ravnopravni u ostvarivanju svih prava i sloboda. Kako je jezik pitanje i odraz moći, svakako bi u izmjenama Ustava BiH bilo važno opredijeliti se ili za upotrebu oblika oba roda ili uvesti oblik zamjenice svi, svako ili imenica osobe, lica i slično, te time obezbijediti punu ravnopravnost u upotrebi oblika i muškog i ženskog roda, što je u duhu naših maternjih jezika. Važnost upotrebe rodno odgovornog jezika u tekstu Ustava ogleda se u načinu za prevladavanje diskriminacije i nevidljivosti žena u društvu.

Rodno odgovorni jezik ima i svoju opravdanost u činjenici da u B/H/S jezicima postoji pravilo slaganja riječi u rečenici prema gramatičkim kategorijama, po kojima se subjekat i predikat slažu u rodu i broju, a postojanjem muškog, ženskog i srednjeg roda se mora insistirati na poštivanju i opštoj prihvaćenosti pravila kongruencije.

2. Uvođenje afirmativnih mjera u Ustav BiH radi postizanja pune rodne i polne ravnopravnosti

Ustav BiH ne sadrži odredbe koje eksplicitno garantuju ravnopravnost polova i rodova niti obavezuju državu na poduzimanje posebnih afirmativnih mjera (mjere pozitivne diskriminacije) koje bi obezbijedile tu ravnopravnost.

Uvođenje afirmativnih mjera u Ustav BiH podrazumijevalo bi uvođenje mjera u kontekstu rodne i polne ravnopravnosti koje bi doprinijele izjednačavanju položaja manje zastupljenog roda i pola. One bi služile kao podstrijek da se politika jednakih mogućnosti ne samo ustanovi kao ustavno pravo i obaveza države, nego i da se odgovornije sprovodi.

Ove mjere mogu se primjenjivati u različitim oblastima u kojima je do sada primijetna diskriminacija po osnovu pola i roda (kao što su zapošljavanje, prava na osnovu rada, oblast izbornog prava ili set roditeljskih prava), a u skladu sa postojećom zakonskom regulativom koja u sebi već sadrži preferencijalni tretman.¹

3. Proširenje postojećeg Kataloga prava odredbama vezanim za jedinstvenu zdravstvenu, socijalnu i porodičnu zaštitu

Zbog neharmoniziranih zakona na nivou entiteta, kantona i opština, sistem socijalnog osiguranja i zdravstvene zaštite nije jednak za sve.

Vodeći se međunarodnim dokumentima koje je država potpisala i ratificirala, te obavezom harmonizacije zakona i propisa sa pravnim sistemom Evropske Unije, BiH ima obavezu ispunjavanja standarda ljudskih prava iz oblasti sistema zdravstvene i socijalne zaštite.

---

¹ *Preferencijalni tretman sadrže Zakon o ravnopravnosti polova i Izborni zakon BiH uspostavom obavezujuće izborne gender kvote za manje zastupljen pol.*

Članom II Ljudska prava i slobode u Alineji 3. Katalog prava, pravo na zdravstvenu zaštitu građanima i građankama BiH nije predviđeno kao posebno utvrđeno pravo. Zdravstvena zaštita se u tom smislu ostvaruje na entitetskom/kantonalnom nivou.

Postojeći katalog prava je potrebno proširiti i odredbama koje garantuju specifična prava žena u privatnom i javnom životu. Ta prava obuhvataju: zabranu nasilja na osnovu pola i roda, rodni identitet i seksualnu orijentaciju, ravnopravnost supružnika prilikom sklapanja braka, tokom njegovog trajanja i pri raskidu braka, slobodna odlučivanja o reproduktivnom zdravlju, posebnu zaštitu koju uživa majka i samohrani roditelj, kao i zaštitu radnog statusa žena prilikom prijema na rad i naročito zaštitu od otpuštanja sa posla tokom trudnoće i porodiljskog odsustva.²

Takođe, pored toga što je Bosna i Hercegovina ustavom definisana kao demokratska država, potrebno je dodati i termin „socijalna“ (Član 1, Stav 2)³ kako bismo imali povoljan ambijent i obezbijedili punu ravnopravnost polova, kao dio socijalne pravde i jednakosti koju garantuje socijalna država.

4. Veća sudska i pravna zaštita ljudskih prava i sloboda

Iako Ustav BiH u svojoj prvoj rečenici o ljudskim pravima navodi da „(...) sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz stava 2. ovog člana (2)“, (Član 2 Stav 3) , to nije obezbijeđeno niti u zakonodavstvu na cijelom teritoriju BiH niti u primjeni i konzumiranju tih prava. U cijelom svom tekstu Ustav BiH preferira kolektivna prava konstitutivnih naroda u odnosu na pojedinačna, građanska. „Opće pravo jednakosti se na karakterističan način navodi na prvom mjestu u katalogu osnovnih ljudskih prava. Time se u određenoj mjeri normativno kompenzira ono od čega politička tvorevina Bosna i Hercegovina najviše pati, a to je striktna diferencijacija između pripadnika tri konstitutivna naroda.“⁴ Zato bi bilo značajno da promjene Ustava garantuju individualna prava u svim segmentima rada i djelovanja u BiH, uz poštivanje svih dostignutih međunarodnih standarda.

Takođe je potrebno eksplicitno navesti jednakost svih pred sudovima u državi BiH.

U Ustav BiH bi trebalo unijeti odredbe koje obezbjeđuju sudsku pravnu zaštitu ljudskih prava i sloboda, ali i mogućnost pokretanja pojedinačne apelacije pred Ustavnim sudom BiH u slučaju kršenja Ustavom zagarantovanih prava čime bi država garantovala najviši stepen zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda, te vidno olakšala mirnu reintegraciju političkog sistema zemlje.

5. Princip direktne demokratije primijenjen na proces ustavne reforme (podnošenje inicijativa za izmjene i dopune Ustava od strane građana)

Moderna društva koja se određuju kao demokratska jesu društva neposredne demokratije. Kada se govori o direktnoj/neposrednoj demokratiji, govori se o jednakosti između pojedinaca i pojedinki kao osnovi za organizovanje društva. Ostvarenje takve jednakosti Ustav BiH ne dozvoljava iz razloga što u članu 10. uopšte ne predviđa pristup građanima i građankama za pokretanje inicijativa za izmjene i

---

² Ovu vrstu zaštite posebno garantuje čl.11 st.2 Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979).

³ Čl.1 St.2 Ustava BiH: „Bosna i Hercegovina je demokratska država koja funkcioniše u skladu sa zakonom i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora“. Ustav Bosne i Hercegovine kao Aneks 4. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. OHR, Office of the High Representative, Sarajevo.

⁴ Hartwig, dr. Matthias. Mišljenje o nacrtu izmjena Ustava Bosne i Hercegovine. Fondacija Konrad Adenauer, Hajdelberg, 2007.

dopune istog. Samim tim, ljudi su iz perspektive običnih građana uskraćeni da utiču na ostvarenje svojih egzistencijalnih prava.

Pitanje participacije građana i građanki u procesima odlučivanja u BiH, na državnom nivou definisano je kroz neposredni izbor članova Predstavničkog doma parlamentarne skupštine i članova Predsjedništva⁵, čime Ustav BiH nije izdvojio ni jedno pitanje o kojem bi građani i građanke mogli neposredno iskazati svoju političku volju, iako brojni međunarodni sporazumi koje je BiH ratifikovala daju osnova za neposredno učešće građana u odlučivanju.

Putem direktnog učešća u vlasti (plebiscit, referendum, narodna inicijativa, narodni veto i različiti zborovi/skupštine građana), građani jedne zemlje uzimaju aktivnije uloge u svojim političkim i civilnim angažmanima, nedopuštajući samo političkim elitama da odlučuju o njihovoj sudbini. Na ovaj način se i oni osjećaju kao nosioci najviše vlasti u svojoj zemlji što odražava najviše demokratske vrijednosti jednog društva i ono čemu bh. Ustav teži.

PRIJEDLOG RODNO SENZITIVNIH AMANDMANA NA USTAV BOSNE I HERCEGOVINE

Ustavna reforma koja bi odgovarala složenim političkim, ekonomskim i socijalnim uvjetima u Bosni i Hercegovini, stanju ljudskih prava, specifično ravnopravnosti spolova, i zahtjevima puta ka Evropskoj Uniji, sigurno, zahtijeva donošenje potpuno novog teksta Ustava BiH. Postojeći tekst ne pruža mogućnosti za bitno poboljšanje Ustava amandmanskim putem jer postoji potreba za većim brojem amandmana, što bi dovelo do toga da oni svojim obimom prevaziđu postojeći tekst Ustava. Međutim, s obzirom da je u BiH izglednija promjena korak po korak, u nastavku dajemo prijedlog mogućih amandmana na tekst Ustava BiH, a koji bi uveliko unaprijedili pitanje ravnopravnosti spolova u BiH.

Amandman II

Član I, Stav 2.

„Bosna i Hercegovina je demokratska država koja funkcioniše u skladu sa zakonom i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora”, mijenja se tako da se iza riječi „demokratska” dodaje riječ „socijalna“. Ostali dio rečenice ostaje nepromijenjen.

Obrazloženje

Ovim amandmanom se BiH definira kao demokratska i socijalna država zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi. To je potrebno kako bismo imali povoljan ambijent i obezbijedili punu ravnopravnost spolova, kao dio socijalne pravde i jednakosti koju garantira socijalna država.

⁵ Čl.4 St.2 Ustava BiH: „Predstavnički dom sastoji se od 42 člana, od kojih se dvije trećine biraju sa teritorije Federacije, a jedna trećina sa teritorije Republike Srpske.

a) Članovi Predstavničkog doma biraju se neposredno iz svog entiteta, u skladu sa izbornim zakonom kojeg će donijeti Parlamentarna skupština.

Čl. 5 Ustava BiH: Predsjedništvo Bosne i Hercegovine se sastoji od tri člana: jednog Bošnjaka i jednog Hrvata, koji se svaki biraju neposredno sa teritorije Federacije, i jednog Srbina, koji se bila neposredno sa teritorije Republike Srpske. Ustav Bosne i Hercegovine kao kao Aneks 4. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. OHR, Office of the High Representative, Sarajevo

Amandman III

Član I, Stav 7.

„Postoji državljanstvo Bosne i Hercegovine, koje reguliše Parlamentarna skupština, i državljanstvo svakog entiteta koje regulišu sami entiteti, pod uslovom da:

- a) *Svi državljani bilo kojeg entiteta su, samim tim, državljani Bosne i Hercegovine“ mijenja se tako da se iza imenice državljani dodaje „i državljanke“, a ostali dio rečenice ostaje isti.*
- e) *„Državljanin Bosne i Hercegovine u inostranstvu uživa zaštitu Bosne i Hercegovine.“ Iza riječi državljanin dodaju se riječi „i državljanke“.*

Obrazloženje

U ovom amandmanu se uz oblik muškog roda državljanin dodaje i imenica ženskog roda „državljanka“ kako bi se naglasila ravnopravnost spolova.

Amandman IV

U članu II, tačka 3, tekst „Sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz stava 2. ovog člana, što uključuje:“ mijenja se tako da se riječi „što uključuje:“ brišu, a dodaju riječi i rečenice „u skladu sa ratificiranim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, Ustavom i zakonima BiH. Za postizanje međunarodnih standarda ljudskih prava i unapređenje politike jednakosti i ravnopravnosti spolova, mogu se poduzimati posebne mjere (ili mjere afirmativne akcije).“

Obrazloženje

Dopunom tačke 3. ovog člana uključuje se ravnopravnost spolova kao jedna od osnovnih vrednota u pitanjima ljudskih prava, a u skladu sa međunarodnim dokumentima koji su sastavni dio Ustava BiH. Naglašava se pravo svima na jednake mogućnosti i jednak tretman, te omogućuje uvođenje posebnih mjera (mjere afirmativne akcije) kako to predviđaju međunarodni standardi.

Amandman V

U članu II, tačka 3:

Stav a) *„Pravo na život“, dodati tekst: “Svako ima pravo na život bez diskriminacije po bilo kom osnovu.”*

Stav b) *„Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni“, dopuniti novom rečenicom: „Svako lice ima pravo na život bez nasilja. Zabranjen je svaki oblik nasilja na osnovu spola i roda u javnom i privatnom životu.“*

Stav d) *„Pravo na ličnu slobodu i sigurnost“ dopuniti novom rečenicom: „Žene i muškarci žive slobodno i niko nema pravo da im prisilno oduzima slobodu, osim u slučajevima propisanim zakonom.“*

Stav e) *„Pravo na pravilno saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom.“ dopuniti novom rečenicom: „Žene i muškarci su ravnopravni pred sudovima i u postupku pred organima državne vlasti.“*

Stav f) „Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku” dopuniti rečenicom: „Sloboda tajnosti prepiske i svih drugih komunikacija zajamčena je i muškarcima i ženama.”

Stav i) „Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima” dopuniti rečenicom: „Žene i muškarci imaju jednako pravo na udruživanja sa drugima, kao i pravo da ponište to udruživanje, pod uvjetima koje propisuje zakon.”

Stav j) „Pravo na brak i zasnivanje porodice” dopuniti rečenicama: „Sva lica imaju pravo na brak prema sopstvenom izboru. Žena slobodno odlučuje o rađanju djece. Majka i otac imaju ista prava i obaveze u vezi sa roditeljstvom.”

Stav k) „Pravo na imovinu” dopuniti rečenicom: „Žena i muškarac imaju pravo na sopstvenu imovinu, njenu podjelu i slobodno upravljanje tom imovinom.”

Stav l) „Pravo na obrazovanje” dopuniti rečenicom: „Žene i muškarci imaju pravo na obrazovanje pod istim uvjetima, bez diskriminacije i segregacije po bilo kom osnovu.”

Stav m) „Pravo na slobodu kretanja i prebivališta” dopuniti rečenicama: „Žene i muškarci imaju pravo slobodnog izbora svoga prebivališta kao i punu slobodu kretanja. Sloboda kretanja i muškarcima i ženama može se ograničiti zakonom samo ako je to potrebno radi vođenja krivičnog postupka ili radi zaštite sigurnosti i zdravlja ljudi.”

Iza stava m) dodati stav n) „Žena i muškarac imaju pravo odlučivanja o svojim reproduktivnim pravima i reproduktivnom zdravlju, bez diskriminacije, prisile ili nasilja.”

Obrazloženje

Katalog prava naveden u Ustavu BiH predstavlja samo osnovna prava i slobode, a predloženim dopunama i izmjenama postiže se vidljivost i muškaraca i žena kao osoba koje ravnopravno ostvaruju svoja prava i slobode. Na ovaj način stvoriće se i ustavna podloga za eliminaciju prisutne diskriminacije u ovim oblastima, vrlo prisutne u životu i radu.

Uz ova prava, navedena u Katalogu osnovnih prava u Ustavu BiH, potrebno je dodati dio koji regulira još nekoliko građanskih i političkih prava i sloboda.

Amandman VI

U članu II, tačka 3. dodati novi tekst koji glasi:

„- Muškarci i žene u BiH su jednaki i ravnopravni pred zakonom i uživaju jednaka prava u svim oblastima.

- Svako ima pravo na formiranje i pripadanje političkim strankama pod jednakim uvjetima.

- Svako ima pravo na žalbu, uključujući i pravo na podnošenje prigovora, prijedloga i žalbi organima državne vlasti i drugim organima koji odlučuju o pravima i obavezama pojedinca.

- Svaka osoba, bez obzira na rod i spol, ima pravo na pravnu odbranu kad god su prava ili legitimni interesi osoba prekršeni ili ugroženi. Žrtve porodičnog nasilja imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć.

- Pravo na ravnopravan pristup javnim službama i informacijama, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.”

Obrazloženje

Ovim amandmanom se proširuju građanska i politička prava, obezbjeđuje ravnopravan pristup pravu i sudovima, i obezbjeđuje pravna i sudska zaštita bez diskriminacije po bilo kom osnovu.

Amandman VII

U članu II, tačka 3. dodati poglavlje „Ekonomska, socijalna i kulturna prava i slobode.“

„- Svim muškarcima i ženama jamči se pravo na rad, pravo na pravilnu plaću, pravo na zaštitu na radu, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na socijalnu sigurnost i socijalnu zaštitu. Trudnice, majke i samohrani roditelji sa djecom do 7 godina imaju pravo na zdravstvenu zaštitu koja se finansira iz budžeta ako je ne uživaju po nekom drugom osnovu.

- Svaka osoba po osnovu utvrđene nesposobnosti za rad ima pravo na pomoć.*
- Pravo na posebnu zaštitu osoba sa invaliditetom i njihovo ravnopravno uključivanje u život.*
- Pravo na učešće radnika i radnica u odlučivanju u poslovima preduzeća.*
- Sva lica slobodno se koriste jezikom po svom izboru i učestvuju u kulturnom životu.*
- Svako ima pravo da se identifikira s kulturom, etničkom i vjerskom pripadnošću po svom izboru, ali niko ne može biti prisiljen da se identifikira s nekom kulturom, etničkom ili vjerskom pripadnošću.*
- Svako je slobodan da bira svoje zanimanje i profesiju, a sva radna mjesta i dužnosti će biti pristupačni i muškarcima i ženama pod istim uvjetima, uz mogućnost poduzimanja afirmativnih mjera, u skladu sa zakonom.*
- Radni odnos može se prekinuti suprotno želji zaposlenih samo na način i pod uvjetima propisanim zakonom i kolektivnim ugovorima, izuzev u vrijeme trudnoće radnice i porodijskog odsustva.*
- Svaka zaposlena osoba ima pravo na naknadu u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorima. Muškarci i žene imaju pravo na jednaku naknadu za isti rad ili rad jednake vrijednosti.*
- Zaposlene osobe imaju pravo na pravične i adekvatne radne uvjete.*
- Žene imaju pravo na posebne uvjete rada u periodu trudnoće i za vrijeme dojenja djeteta.*
- Svako ekonomsko ili seksualno iskorištavanje lica koje se nalazi u nepovoljnom položaju smatra se prinudnim radom i kao takvo je zabranjeno i kažnjivo.*
- Oba roditelja imaju jednako pravo i obavezu na zaštitu, odgoj i brigu o djeci i porodici.*
- Radnici i radnice imaju pravo na sindikalno organiziranje i štrajk u skladu sa zakonom.*
- Svima je zajamčena sloboda naučnog istraživanja.*
- Svima je zajamčena sloboda umjetničkog izražavanja.“*

Obrazloženje

Kako bi se postigla ravnopravnost u uživanju prava za žene i muškarce, potrebno je proširiti katalog prava u članu II, tačka 3. Ovim amandmanom posebno su uključena radna i socijalna prava, kao i prava koja proističu iz radnog odnosa, kao što su porodijsko odsustvo i trudnoća, uvjeti rada, prava po osnovu invaliditeta, brige o porodici i slično.

Amandman VIII

Član II, tačka 4.

„Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status”, mijenja se tako da se iza riječi „vjera” dodaju riječi „dob, invaliditet, rod, seksualna orijentacija, zdravlje, fizički izgled, članstvo u sindikatu”, a nastavak rečenice ostaje isti.

Objasnenje

U ovom članu proširen je zabranjeni osnov diskriminacije, pa je uz već pomenute, dodata starosna dob, invaliditet, rod, seksualna orijentacija, zdravlje, fizički izgled i članstvo u sindikatu.

Amandman IX

Član IV, tačka 1. mijenja se i glasi: „Doma naroda se sastoji od 18 delegata i delegatkinja (5 Srba i Srpkinja, 5 Hrvata i Hrvatica, 5 Bošnjaka i Bošnjakinja, 3 Ostala), od kojih su dvije trećine iz Federacije i jedna trećina iz Republike Srpske.”

Stav a) mijenja se i glasi: „Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH sačinjava jedinstvenu listu na osnovu nominiranih hrvatskih, bošnjačkih, srpskih i ostalih delegata i delegatkinja od strane Narodne skupštine RS-a i Parlamenta FBiH. Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH se izjašnjava o listi.”

Stav b) mijenja se i glasi: „Jedanaest članova i članica Doma naroda sačinjava kvorum, pod uslovom da su prisutna najmanje tri bošnjačka, tri hrvatska, tri srpska delegata i delegatkinje i jedan ili jedna iz reda Ostalih.”

Član IV, tačka 1. iza stava b) dodati stav c) koji glasi: „Sastav Doma naroda će odražavati spolnu strukturu u skladu sa Zakonom.”

Član IV, tačka 2. stav a) „Članovi Predstavničkog doma biraju se neposredno iz svog entiteta, u skladu sa izbornim zakonom kojeg će donijeti Parlamentarna skupština. Međutim, prvi izbori će biti održani u skladu sa Aneksom 3. Opšteg okvirnog sporazuma”, mijenja se i glasi: „Članovi i članice Predstavničkog doma biraju se neposredno iz oba entiteta u skladu sa Izbornim zakonom BiH i principima ravnopravne zastupljenosti spolova.”

Član IV, tačka 3. stav b) „Svaki dom će većinom glasova usvojiti svoj poslovnik o radu i izabrati među svojim članovima jednog Srbina, jednog Bošnjaka i jednog Hrvata za predsjedavajućeg i zamjenike predsjedavajućeg, s tim da će se mjesto predsjedavajućeg rotirati između ova tri lica”, mijenja se i glasi: „Svaki dom će većinom glasova usvojiti svoj poslovnik o radu i izabrati među svojim članovima i članicama po jednu osobu za predsjedavajućeg i zamjenike, vodeći računa da izabrani ne mogu biti iz reda istog naroda i manjine, uz obavezno poštivanje principa rodne ravnopravnosti.”

Objasnenje

U članu IV, tačka 1. povećan je broj delegata i delegatkinja za tri iz reda Ostalih (na 18), a u stavu a) izmijenjen je i način nominiranja i izbora delegata i delegatkinja. U stavu b) izmijenjen je broj koji čini kvorum. Iza stava b) dodaje se stav c) koji obavezuje na ravnopravnu zastupljenost muškaraca i žena u izboru Doma naroda i Predstavničkog doma.

U tačkama 2 i 3, stavovi a) i b), takođe, obavezuju na poštivanje rodne ravnopravnosti, uz poštivanje izbora iz reda sva tri naroda i Ostalih.

Amandman X

U članu IV iza tačke 3. (procedure) dodaje se nova tačka 4. (neposredno izjašnjavanje) koja glasi:

„Građanska inicijativa

50 000 građana i građanki BiH sa pravom glasa, od kojih najmanje 15 000 u svakom Entitetu, mogu putem građanske inicijative predložiti amandman na Ustav, promjenu svakog državnog zakona ili međunarodnog sporazuma i to u roku od 18 mjeseci od zvanične najave inicijative.

Građanska inicijativa se može zvanično najaviti samo nakon što nacrt prijedloga, u roku od 3 mjeseca od njegovog podnošenja, bude prihvaćen od strane Ustavnog suda BiH. Ustavni sud BiH poništava nacrt prijedloga ako je isti u sukobu sa obavezujućim međunarodnim pravom, ili povređuje vitalne interese konstitutivnih naroda i Ostalih, ili ne poštuje načelo jedinstva materije.

Ukoliko nacrt prijedloga nije poništen od strane Ustavnog suda BiH, o građanskoj inicijativi se izjašnjavaju građani i građanke putem neposrednog glasanja i to u roku od 12 mjeseci od predaje potrebnog broja potpisa. Inicijativa je prihvaćena ako je podrži najmanje 60% građana i građanki BiH koji izađu na glasanje, od čega najmanje 30% unutar svakog Entiteta.

Parlamentarna Skupština može građanima i građankama dati neobavezujuću preporuku da prihvate ili odbiju prijedlog građanske inicijative, a može staviti na glasanje i svoj protuprijedlog. Ishod glasanja je obavezujući.

Referendum

O svakoj promjeni Ustava, te pristupanju BiH međudržavnim zajednicama i organizacijama kolektivne sigurnosti, odlučenim od strane Parlamentarne Skupštine može se organizirati neposredno izjašnjavanje ukoliko to zatraži 25 000 građana i građanki BiH sa pravom glasa, a najmanje 7 500 u svakom Entitetu, u roku od 100 dana od objavljivanja zakona ili sporazuma u Službenom glasniku BiH. Glasanje se održava u roku od naredna tri mjeseca. Referendum je uspio ako ga podrži najmanje 50% građana i građanki BiH koji izađu na glasanje, te najmanje 25% unutar svakog Entiteta. Ishod glasanja je obavezujući.”

Dosadašnja tačka 4 postaje tačka 5.

Obrazloženje

Amandmanom X se u ustavni sistem Bosne i Hercegovine uvode još dva instituta neposredne demokratije – referendum i građanska inicijativa, čime se u Ustav BiH uvodi mogućnost neposrednog učešća građana i građanki u odlučivanju o bitnim pitanjima za život BiH. Za obje je predviđeno da se mogu koristiti za odlučivanje o pitanjima iz nadležnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, što će preciznije biti uređeno državnim zakonom.

Amandman XI

Član V, „Predsjedništvo Bosne i Hercegovine se sastoji od tri člana: jednog Bošnjaka i jednog Hrvata, koji se svaki biraju neposredno sa teritorije Federacije, i jednog Srbina, koji se bira neposredno sa teritorije Republike Srpske“, mijenja se i glasi: „Predsjedništvo BiH broji tri člana i članice neposredno izabrana sa područja cijele BiH, iz reda konstitutivnih naroda i predstavnika manjina. Izabrani članovi i članice Predsjedništva BiH moraju biti iz različitih naroda i manjina. Svaki glasač i glasačica imaju jedan glas”.

Član V, stav 3, tačka b) „Imenovanje ambasadora i drugih međunarodnih predstavnika Bosne i Hercegovine, od kojih najviše dvije trećine mogu biti odabrani sa teritorije Federacije”, mijenja se i glasi: „Imenovanje ambasadora i ambasadorica, kao i drugih međunarodnih predstavnika i predstavnica Bosne i Hercegovine, kao i delegacija koje predstavljaju Bosnu i Hercegovinu od kojih najviše dvije trećine mogu biti odabrani sa teritorije Federacije, uz obavezno poštivanje principa rodne ravnopravnosti.“

Član V, tačka 4. „Predsjedništvo će imenovati predsjedavajućeg Vijeća ministara koji će preuzeti dužnost po odobrenju Predstavničkog doma. Predsjedavajući će imenovati ministra vanjskih poslova, ministra vanjske trgovine i druge ministre po potrebi, a koji će preuzeti dužnost po odobrenju Predstavničkog doma”, mijenja se i glasi: „Predsjedništvo će imenovati predsjedavajućeg ili predsjedavajuću Vijeća ministara koji će preuzeti dužnost po odobrenju Predstavničkog doma. Predsjedavajući ili predsjedavajuća će imenovati ministra vanjskih poslova, ministra vanjske trgovine i druge ministre i ministrice po potrebi, vodeći računa o ravnopravnoj zastupljenosti osoba različitog spola. Imenovani i imenovane će preuzeti dužnost po odobrenju Predstavničkog doma.“

Član V, tačka 4, stav b) „Najviše dvije trećine svih ministara mogu biti imenovani sa teritorije Federacije. Predsjedavajući će, također, imenovati zamjenike ministara (koji neće biti iz istog konstitutivnog naroda kao i njihovi ministri), koji će preuzeti dužnost nakon odobrenja Predstavničkog doma”, mijenja se i glasi: „Najviše dvije trećine svih ministara i ministrica mogu biti imenovani sa teritorije Federacije. Predsjedavajući ili predsjedavajuća će, također, imenovati zamjenike ministara (koji neće biti iz istog konstitutivnog naroda i manjina kao i njihovi ministri i ministrice, uz obavezno poštivanje principa rodne ravnopravnosti), koji će preuzeti dužnost nakon odobrenja Predstavničkog doma.“

Član V, tačka 5, stav a) „Svaki član Predsjedništva će, po službenoj dužnosti, vršiti funkciju civilnog zapovjednika oružanih snaga”, mijenja se tako da se iza riječi „član” dodaju riječi „ili članica”, a iza riječi „zapovjednik” dodaju riječi „ili zapovjednica“.

Stav b) „Članovi Predsjedništva će izabrati Stalni komitet za vojna pitanja koji će koordinirati aktivnosti oružanih snaga u Bosni i Hercegovini. Članovi Predsjedništva ujedno su i članovi Stalnog komiteta”, mijenja se i glasi: „Članovi i članice Predsjedništva će izabrati Stalni komitet za vojna pitanja koji će koordinirati aktivnosti oružanih snaga u Bosni i Hercegovini. Članovi i članice Predsjedništva ujedno su i članovi Stalnog komiteta.“

Obrazloženje

Svi stavovi člana V dopunjeni su oblicima ženskog roda kako bi se kod izbora Predsjedništva BiH, ambasadora i drugih predstavnika vodilo računa o ravnopravnoj zastupljenosti muškaraca i žena. Takođe, ovaj amandman ide u susret rješenju presude Sejdić i Finci, kao i očekivane presude u slučaju Pilav. Prijedlog je da cijela BiH bude jedna izborna jedinica, a da izabrani članovi i članice Predsjedništva moraju biti iz različitih naroda i manjina. Ovakav način izbora predviđa da svaki glasač i glasačica imaju samo jedan glas.

Amandman XII

Član VI, tačka 1. iza stava d) dodaje se novi stav e) koji glasi: „Pri izboru sudija Ustavnog suda vodiće se računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba spola.“

Obrazloženje

Ovim amandmanom obezbjeđuje se ravnopravnost spolova i kod izbora sudija.

Amandman XIII

U članu VII, tačka 3. „Nakon tog perioda, Upravni odbor Centralne banke Bosne i Hercegovine će se sastojati od pet lica koja imenuje Predsjedništvo na period od 6 godina. Odbor će među svojim članovima imenovati Guvernera na period od 6 godina“, iza riječi „Guvernera“ dodati riječi „ili Guvernerku“, a iza riječi „od pet lica“, dodati riječi „različitog spola“, a dalji tekst ostaje isti.

Obrazloženje

Ovim amandmanom obezbjeđuje se da u sastav Upravnog odbora i za guvernera ili guvernerku Centralne banke budu izabrana lica uz puno uvažavanje principa ravnopravnosti spolova.

Amandman XIV

Član IX, tačka 3. „Funkcioneri imenovani na položaje u institucijama Bosne i Hercegovine, u pravilu, odražavaju sastav naroda Bosne i Hercegovine“, mijenja se tako da se iza riječi „funkcioneri“ dodaju riječi „i funkcionerke“ a iza riječi „sastav naroda“ dodaje tekst: „kao i spolni sastav stanovništva Bosne i Hercegovine“.

Obrazloženje

Ovim amandmanom obezbjeđuje se ravnopravan izbor funkcionera BiH iz reda muškaraca i žena.

ORGANIZACIJE KOJE PODRŽAVAJU INICIJATIVU „GRAĐANKE ZA USTAVNE PROMJENE“

TPO Fondacija Sarajevo, Fondacija Udružene žene Banja Luka, Helsinški parlament građana Banja Luka, Forum žena Bratunac, Budućnost Modriča, Forma F Mostar, Prava za sve Sarajevo, Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE Sarajevo, Vive žene Tuzla, Udruženje građanki Grahovo, Krajiška suza Sanski Most, Organizacija žena Lara Bijeljina, Glas žene Bihać, Medica Zenica, Public International Law & Policy Group (PILPG).

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland
Swiss Cooperation Office Bosnia and Herzegovina

KvinnatillKvinnan

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

PILPG
A Global Pro Bono Law Firm